

RUSYA AZINLIKLARI

ÜLGER, İrfan Kaya*
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

Azınlıklar, SSCB ardılı Rusya’da nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. İdari bakımdan 89 bölgeye ayrılan Rusya’da azınlıklar ülke genelinde coğrafi bakımdan heterojen şekilde dağılmışlardır. Azınlıkların adıyla anılan 21 Otonom Cumhuriyetin sadece 7’sinde yerel devlete adını veren halklar çoğunluk oluşturmaktadır. Geriye kalan 8 Özerk Cumhuriyet’te çoğunluğu Ruslar oluşturmakta, 6’sında ise nüfusun etnik bileşimi karışık görünüm taşımaktadır.

Günümüzde Rusya azınlıkları Kafkasya haricinde hiçbir yerde yönetim bakımından tehdit oluşturmamaktadır. Rus azınlıklarını kabaca dört ana kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilk grubu, Ruslarla din/mezhep birliği bulunan Hıristiyan –Ortodoks azınlıklar ve ayrılıkçı emel taşımayan azınlıklar (Şamanlar, Budistler vs.) oluşturmaktadır. İkinci azınlık grubunda kendi coğrafi bölgelerinde sayısal olarak azınlıkta kalanlar yahut coğrafi bakımdan etrafları Ruslarla kuşatılmış olanlar yer almaktadır. Üçüncü grupta ayrılıkçı eğilimleri nedeniyle Rusya ile çatışma yaşayan Kafkas azınlıkları yer almaktadır. Dördüncü azınlık grubu ise eski Sovyet Cumhuriyetleri kökenli olup da Rusya içinde yaşayanlardan (diaspora azınlıkları) oluşturmaktadır. Moskova yönetimi, azınlıklara karşı resmi ve gayriresmi düzeyde ayrımcılık yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkaslar, azınlıklar, Rusya, Özerk Cumhuriyetler.

ABSTRACT

Russian Minorities

Minorities in the USSR’s successor Russia comprise one –fifths of the country’s total population. Russia is a diverse multiethnic society. More than 120 ethnic groups, many with their own national territories, speaking some 100 languages live within Russia’s border.

In the 89 administrative territories of the Russia, ethnic minorities live generally as a diasporas in an advanced process of assimilation. Out of the 21 National Republics, the majorities of the local population is different. While title nation comprise majority in 7, Russian in 8 and 6 others are mixed.

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bl. 34100. İstanbul. e-posta: ikulger@yahoo.com

In today's world, Russian minorities do not have serious potential for secessionism. In this framework Russian minorities were classified as follows: First group are those who share with the Russian Christian Orthodox faith and have no intention of separation. Second minorities are those that minorities even in their own region or are territorially surrounded by Russian. Third group is Caucasian minorities that confronted Russia for sovereignty and independence. The last minority group (diaspora minority) is composed of ex-USSR origin people living in Russia. The Moscow administration discriminates against its minorities both in official and unofficial level.

Key Words: Caucasus, minorities, Russia, Otonom Republics.

SSCB'nin ardılı olarak 1991 yılında bağımsızlık ilân eden Rusya'nın ekonomik potansiyeli ve coğrafi genişliği ile büyük bir dev olduğu kuşkusuzdur. Ülkenin sınırları Baltık Denizinden Pasifik Okyanusuna, Kuzey Buz Denizinden Kafkaslara ve Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Komşuları, batıda Finlandiya, Belarus ve Ukrayna; güneyde Kazakistan, Moğolistan ve Çin; Kafkasya bölgesinde ise Azerbaycan ve Gürcistan'dır. 17 milyon kilometrekare genişliğindeki coğrafya SSCB topraklarının dörtte üçünü ihtiva etmektedir. (Remington, 2001: 8) Ülkenin nüfusu 1991 yılında 150 milyon üzerindeydi. Göçler ve doğurganlık oranı düşüklüğü nedeniyle nüfus yıldıan yıla azalmış, 2006 yılı sonu itibarıyla 141 milyona inmiştir. (**Worldfactbook, Russia**).

Rusya'da yaşayanların % 80'ini Ruslar oluşturmaktadır. Ancak bu durum ülkenin etnik bakımdan karmaşık olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Rusya sınırları içerisinde günümüzde, 120'den fazla etnik grup yaşamakta ve 100'den fazla dil konuşulmaktadır. Rusya'da öyle etnik gruplar vardır ki, sayıları 1000 kişinin altına düşmüştür. (**Norway Center for Russian Studies, 2002**)

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya; aynı anda hem ulus oluşturma, hem de Rus devletini tüm kurumlarıyla tesis etme faaliyetlerine soyunmuştur. Ülke sınırları dışında 25 milyon Rus kalırken, içeride yaşayan azınlıkların sayısı bu rakamın da üzerindedir. Bazı kaynaklar ülkede yaşayan azınlıkların nüfusları toplamının 30 milyonun üzerinde olduğunu iddia ederken, bazıları Rus olmayan toplam nüfusun 27 milyon olduğu görüşündedir. (Keeling). Rusya'da nüfusu 1 milyonun üzerinde bulunan azınlık grupları Tatarlar, Ukraynalılar, Çuvaşlar, Başkırlar, Çeçenler ve Ermeniler olarak sıralanmaktadır. Azınlıkları Rus çoğunluktan ayıran unsurlar, bazan ulusal kimliğin oluşumunda rol oynayan dil, din, mezhep, etnisite gibi öğelerin tamamına, bazan birkaç adedine, bazan da tek bir öğeye dayanabilmektedir.

Bu çalışma 21. yüzyılın başında Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşayan azınlıkları incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle azınlık

kavramı üzerinde durulacak ve Rusya'da yaşayan azınlıkların statüleri irdelenecektir. Ardından Rusya içerisinde yaşayan azınlıkların ülke coğrafyasına dağılımı ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise azınlıkların temel sorunları ve Moskova yönetiminin azınlık politikası analiz edilecektir.

1. Azınlık Kavramı ve Rusya Azınlıkları

Günümüzde uluslararası politikada en çok tartışılan kavramların başında azınlık gelmektedir. Azınlık deyince ne anlamak gerektiği, azınlık kavramının sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği konusunda günümüzde uluslararası toplumda genel bir konsensus sağlanamamıştır. Bununla birlikte kavramın sosyolojik ve hukuki tanımları genel kabul görmektedir.

Sosyolojik açıdan azınlık, bir toplumda sayısal bakımdan az olan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı özelliklere sahip olan gruptur. (Oran, 2000:66). Hukuki çerçeveden bakıldığında ise uluslararası belgelerde açık bir tanım olmadığı görülmektedir. Kavramı tanımlamak için Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında onyıllar boyunca devam eden çalışmaların ardından üzerinde genel olarak mutabakat sağlanan tanım bile herkes tarafından kabul edilmemektedir. (Ataöv, 1987: 54)

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen azınlık tanımı şudur: Etnik, dil ya da din yönünden birtakım özellikleriyle başka gruplardan ayrılan, ülke nüfusunun yarısından azını oluşturan, egemen grup içinde yer almayan, içinde yaşadığı ülke devletinin yurttaşı olan, kendi içinde dayanışması, özelliklerini sürdürme ortak iradesi bulunan ve çoğunlukla gerçekte (de facto) ya da hukuken (de jure) eşitlik arayan bir grup. (**terralingua.org**)

Tanım çerçevesinde azınlık olmanın temel öğelerinin başında farklılık gelmektedir. Azınlık, nüfusun geri kalanından ırksal, etnik, dilsel, kültürel ya da dinsel açıdan farklı olmalıdır. İkinci olarak azınlığın belli özelliklerini koruyabilecek ve devam ettirebilecek sayıda olması gerekir. Üçüncü öğe başat olmama halidir. Bir grubun azınlık sayılabilmesi için nüfusun geri kalanı üzerinde egemen olmaması gerekir. Dördüncü olarak, vatandaş olmak gerekir. Bu durumda yabancılar, göçmen işçiler, uyruksuzlar ve mülteciler sosyolojik açıdan azınlık olsalar bile hukuki açıdan azınlık sayılmamaktadır. Beşinci öğe ise azınlık bilincidir. (Kurubaş, 2004: 18-19)

Rusya sınırları içerisinde yaşayan halkların, bu tanım çerçevesinde hukuki bakımdan azınlık sayıldığı açıktır. Rusya'da yaşayanları Rus çoğunluktan ayıran unsurların başında dil, din/mezhep ve etnisite farklılığı gelmektedir.

Rusça ülke genelinde kullanılan en yaygın dildir. Rus olmayan azınlıkların büyük bölümü de günlük hayatlarında Rusça kullanmaktadır. Bununla birlikte azınlıklar aynı zamanda kendi ulusal dillerini de kullanmaktadırlar.

Ülkede konuşulan dil grupları Rusların ve diğer Slav halklarının ve kimi küçük halkların kullandığı Hind Avrupa Grubu, Türklerin, Mançu-Tungus ve Mogolların kullandığı Altay dil grubu, Ural dil grubu ve Kafkas dil grubu

olarak sıralanmaktadır. Sayıları oldukça azalan kimi azınlık mensuplarının kullandığı yerli diller ise günümüzde ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Rusya'da Hind-Avrupa dil grubunu kullananlar Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar olarak sıralanmaktadır. Altay dil grubuna dâhil olanlar ise genelde Türkçe konuşan halklardır. Rusya içerisinde bu kategoride yer alanlar Orta Volga ve Güney Ural arasında yaşayan Başkır, Çuvaş ve Tatarlardır. Kuzey Kafkasya'da yaşayan halklardan Balkar, Karaçay, Kumuk ve Nogaylar da dil bakımından Altay grubuna dâhildir. Rusya'da Türkçe konuşan diğer halklar Güney Sibirya'da Ural Dağları ile Baykal gölü arasındaki bölgede yaşayan Altay, Hakas, Şor, Tofa ve Tuvanlardır. Kuzey Kutbuna yakın yerlerde yaşayan Dolganlar da Türk dil grubuna dâhildir.

Mançu Tungus dil grubunu konuşan halklar ise Evenkler, Evenler ve Sibirya'da dağınık halde yaşayan küçük etnik gruplardır. Baykal Gölü civarında yaşayan Buryatlar ve Aşağı Volga'nın batısında yaşayan Kalmıklar da bu grup içerisinde yer almaktadır. Kafkas dil grubu ise Abaza, Adıgey, Kabardin, Çeçen, İnguş, Avar, Lezgin, Dargin, Lak, Tabasaran gibi halkların kullandıkları dillerdir.

Rusya, din bakımından da heterojen karakter taşımaktadır. 989 yılında Hristiyanlığı kabul eden Rusya'da Ortodoks Kilisesi günümüzde de en önemli dinî kurumdur. 1917 Devrimi'yle sınırlanan dini özgürlükler, 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un SSCB Devlet Başkanı seçilmesine kadar geçen sürede baskı altında kalmıştır. SSCB'nin dağıldığı 1991 sonrasında ise yönetimin din üzerindeki baskı ve tahakkümü önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. Günümüzde Ortodoksluğa ilave olarak Katolik, Lütheryan, Baptist ve Evangelik kiliseleri de ülkede serbestçe faaliyet göstermektedir.

Ortodoksluğun ardından Müslümanlık Rusya'da en yaygın ikinci dindir. Rusya'da yaşayan Müslümanların sayısı bazı kaynaklarda 23 milyon belirtilmektedir. (IHD, 2007). Rusya, sınırları içerisinde yaşayan Müslümanların varlığı nedeniyle Ağustos 2003'te İslam Konferansı Teşkilatı'na üye olmuştur. Rusya'da Türkçe konuşan halkların büyük çoğunluğu genel olarak Müslümandır. Bununla birlikte Hristiyan, Musevi ve Budist dinine inanan Türkler de vardır. Türkçe konuşan halklardan Çuvaşlar Hristiyan; Altay, Hakas ve Tuvanlar Budist ve bazı Türk grupları da Şamandır.

Rusya'da Müslümanlar tarihsel olarak iki coğrafi alanda yoğunlaşmışlardır. Bunlardan ilki, 16. yüzyıldan beri Rusya'nın bir parçası olan Volga nehri havzasıdır. Bu bölgede Tatarlar, Başkırlar ve Çuvaşlar yaşamaktadır. Müslümanların yoğun bulunduğu ikinci bölge ise Kafkasya'dır. Kafkasya bölgesinde yaşayanlar 19. yüzyılda Rusya'ya dâhil olan halklardır. Bu bölge, Rus hâkimiyetine karşı zaman içerisinde şiddeti değişmekle birlikte varlığını hep koruyan muhalefet hareketlerinin yoğunlaştığı alandır. Bölgede Rus

hâkimiyetine meydan okumanın son örneği 1990'lı yıllara damga vuran Çeçen direnişidir.

Rusya'da aynı zamanda Yahudiler de yaşamaktadır. Diğer dinler üzerinde olduğu gibi Museviler üzerindeki baskı da, SSCB sonrasında ortadan kalkmıştır. Çarlık döneminden beri ayrımcılıkla –pogrom– karşılaşılan Rus Yahudileri, SSCB'nin dağılmasının ardından kitlesel olarak 1990'larda İsrail'e göç etmişler. Bununla birlikte günümüzde Rusya'da yaşayan Yahudilerin Uzakdoğu'da Yevraskaya adıyla bilinen özerk bölgeleri vardır. Her ne kadar bu bölgede yaşayan Yahudilerin toplam bölge nüfusuna oranı % 5 düzeyinde ise de kendi isimleriyle anılan bir özerk bölgenin varlığından dolayı memnundurlar.

2. Rusya'da Azınlıkların Coğrafi Dağılımı

Rusya Federasyonu'nun etnik bakımdan heterojen karakter taşıdığı ve bu yapı nedeniyle ülkede ayrılıkçı eğilimlerin güçlü olduğu şeklinde yaygın bir görüş vardır. Bu düşüncenin gerçeklik temellerini araştırmak için öncelikle Rusya'da yaşayan azınlıkların coğrafi konumu ve genel nüfus içerisinde ve yerel bölgelerdeki oranları üzerinde durmak gerekmektedir.

Rusya coğrafyasının üçte birinde Rusların etnik, siyasi ve dil bakımından ağırlığı bulunmamaktadır. Rus anavatanı olarak isimlendirilebilecek coğrafya Moskova merkezli 300 mil genişliğine sahip daire içerisinde kalan coğrafya ile Ural dağları etrafında yaşayanlardır. Günümüzde ülke nüfusunun yarısı ve büyük yerleşim birimlerinin % 90'ı bu iki bölgede toplanmıştır. Anılan merkez bölgelerin dışında kalan Kuzey Kafkasya, Tataristan, Sibirya, güney stepler ve kuzey tundra bölgelerinde Rus hâkimiyeti genelde 18. ve 19. yüzyılda tesis edildiği için buralarda yaşayanlar Moskova yönetimine karşı mesafelidirler. Nitekim Putin yönetimi işbaşına geldikten sonra bölgesel yönetimlerin kendi başlarına seçim yapmalarını önleme, Moskova'nın seçtiği adaylarla seçime gidilmesi teklifini ortaya atmıştır. (Keeling).

Rusya'da son nüfus sayımı Sovyetler Birliği döneminde 1989 yılında yapılmıştır. Bu sayımda o dönemde Sovyetler Birliğinin on beş Cumhuriyeti'nden biri olan Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Rus olmayanların genel nüfusa oranı % 18.5 olarak tespit edilmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından 2002 yılında Rusya'da yapılan sayımda ise toplam nüfus içerisinde Rusların oranı azalmış, Rus olmayanların oranı % 20.3'e yükselmiştir. (Norveç Rusya Araştırmaları Merkezi) Bir başka ifadeyle günümüzde Rusya'da yaşayanların beşte birini azınlıklar oluşturmaktadır. Bu rakam, ilk bakışta yüksek gözükmekte ve azınlıkların ayrılıkçı temayülleri olabileceği fikrini akla getirmektedir. Bu beklentinin en başta gelen nedeni gazete haberlerinde ve bilimsel çalışmalarda sıklıkla bu konudan bahsedilmesi ve Rusya'nın dağılma senaryoları hakkında fikir beyan edilmesidir. (repositories).

Gerçekten de Rusya’da yaşayan azınlıklar arasında ayrılma, bağımsızlık talebi oldukça güçlüdür. Bununla birlikte reelpolitik perspektiften bakıldığında bu eğilimlerin pratik hayatta gerçekleşme olasılığı oldukça düşüktür. SSCB’nin dağılmasının ardından azınlıklar arasında ayrılma eğilimleri 1990’lı yılların ortalarından itibaren gündeme gelmiştir. Bu yöndeki eğilimlerin ortaya çıkmasında Çeçenistan olaylarının başat rol oynadığı kuşkusuzdur. Çeçenistan’da 1994 sonunda başlayan çatışmalar tüm dünyanın dikkatinin bu bölge ve Rusya azınlıkları üzerine toplanmasına neden olmuştur. Uluslararası toplumun yer yer sert nitelik taşıyan tepkisine rağmen, Rusya yönetimi Çeçenistan’a karşı ölçsüz şiddet kullanmıştır. Bölge üzerindeki Rus tahakkümü günümüzde de devam etmekte, Çeçenistan Rus yanlısı hükümet tarafından demir yumrukla yönetilmektedir.

Rusya’da ayrılıkçı hareketleri sadece etnisite farklılığı ile açıklamak yeterli değildir. Azınlıkların bağımsızlık taleplerinde yer yer ekonomik ve siyasi faktörlerin de etkili olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte etnik farklılığın bağımsızlık taleplerinin temel yönlendiricisi olduğunu söylemek yanlış değildir. Ancak bu yöndeki taleplerin pratikte başarı ile sonuçlanması kısa ve orta vadede mümkün gözükmemektedir. Çünkü, Rusya’da yaşayan azınlıkların sayısı kadar nerede yaşadıkları, Rusya idari sisteminin yapısı ve azınlıkların nüfus içerisindeki yoğunluğu önem taşımaktadır.

Rusya devlet sistemi idari bakımdan 89 bölgeye ayrılmıştır. Bunlardan ancak 79’unu siyasi birim olarak kabul etmek gerekir. Geriye kalan 10 bölge, Rus idari terminolojisinde “Okrug” olarak isimlendirilen diğer bölgelerin içinde yer alan özel statülü bölgelerdir. Bunları ayrı bir idari birim olarak kabul etmek, mısırları hem koçan hem tane olarak saymak demektir. Rusya’daki 79 siyasi birimin 51’i oblast, 6’sı kray olarak isimlendirilmektedir. (Williams).

Oblast, vilayet statüsündeki yerlerdir. Söz konusu vilayetlerde genel olarak çoğunluğu oluşturan Ruslardır. Oblastlara karşılık özel statüye sahip olan Kraylarda da nüfusun çoğunluğunu Ruslar oluşturmaktadır. Krayların oblastlardan farklılığı içinde yaşayanların etnik farklılığına dayanmamaktadır; iki idari birim arasındaki ayrım daha çok ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Rusya’da bulunan Otonom Cumhuriyetler ise oblast statüsündedir. Buraların oblastlardan ayrımı etnik temel örgütlenmiş olmalarıdır. Bununla birlikte 21 Otonom Cumhuriyet’in bazılarında Rusların sayısı Otonom Cumhuriyet’e adını veren azınlıklardan fazladır. Hatta kimi Özerk Cumhuriyetlerde bölgeye adını veren azınlığın oranı oldukça düşüktür. Daha önce belirtildiği üzere Uzakdoğu’daki Yahudi Otonom Oblastında yaşayan Yahudilerin bölge nüfusu içindeki oranları % 4 mertebesinde bulunmaktadır. Üstelik Yahudiler günlük hayatlarında da Rus dilini konuşmaktadırlar.

Rusya idari bölümlenmesinde Okrug olarak isimlendirilen özel statülü bölgelerin sayısı 10 tanedir. Bunlardan 8’i coğrafi bakımdan Oblastların içinde

yer almaktadır, geriye kalan ikisi ise Kray bölgelerine dâhildir. Okrugların hiçbirisi Otonom Cumhuriyetlere bağlı değildir. Okruglarda nüfus nispeten sınırlıdır. Ancak bunların tamamında çoğunluğu oluşturan Ruslar veya Slav kökenli halklardır.

Rusya idari bölümlenmesinde oblast olarak ifade edilen 51 bölgede yaşayan Rus olmayan azınlıkların tamamı diaspora şeklinde yaşamaktadırlar. Ukraynalılar, Belaruslar, Tatarlar, Başkırlar tıpkı Moskova'da veya St. Petersburg'da olduğu gibi herhangi bir bölgede yoğunlaşmadan Rusya genelindeki oblastlarda dağınık hâlde bulunmaktadır. Bunlar zaman zaman kendilerinin çoğunluk olduğu yerlerde yoğunlaşmaya çaba göstermekte ise de genel olarak Rusya genelinde tüm bölgelerde yaşayan azınlıklardır. Bu nitelikleri nedeniyle anılan grupları diaspora azınlıkları olarak nitelendirmek mümkündür.

Rusya içerisinde Ukraynalıların genel nüfusa oranı ülke genelinde % 3 düzeyindedir. Bu rakam Ukrayna sınırına yakın Smolensk, Kursk, Belgorad, Voronezh ve Rostow oblastlarında yaşayan Ukraynalılar için aritmetik ortalama olarak % 3.33 düzeyindedir. Ukraynalıların oranı Ukrayna sınırına yakın olmayan rastgele seçilen Moskova, St. Petersburg, Arkhangelsk, Perm, Omsk, Khabarovsk gibi yerlerde aritmetik ortalama olarak % 3.67 düzeyindedir. Ukrayna kökenli azınlığın en yoğun bulunduğu yerler Ukraynaya binlerce kilometre uzaklıkta Uzakdoğu'daki Magadan (% 15.44), Kamtchatka (% 9.11) ve Amur (% 6.74) bölgeleridir. (Williams)

Rusya genelinde diaspora hayatı yaşayan azınlıklardan biri de Belaruslardır. Belarus sınırına yakın üç oblastta Belarusların oranı ortalama olarak % 1.44 düzeyindedir. Rusya genelinde Belarusların oranı ise % 0.92 mertebesindedir. Benzer şekilde Rusya'da Tatarların Tataristan sınırına mücavir Kirov, Orenberg, Samara ve Ulyanovsk'de aritmetik ortalaması % 6.23'tür. Anılan Cumhuriyetlerde yaşayan Tatarlar, Tataristan haricinde Rusya genelinde yaşayanların % 12.7'sine tekabül etmektedir. Tatarların Uzakdoğu'daki 6 bölgede nüfus içerisindeki aritmetik ortalaması % 1.85 düzeyindedir. Rusya genelinde bu oran ise % 2.57'dir.

Başkırların, kendi Cumhuriyetlerine mücavir Ekaterinburg, Perm, Orenburg ve Chelyabinsk'de aritmetik ortalaması % 2.37 düzeyindedir. Aynı şekilde Çuvaşların, Cumhuriyete komşu Ulyanovsk ve Nizhny-Novgorod'da aritmetik ortalaması % 4.2: Udmurtların komşu iki bölge olan Kirov ve Perm'de nüfus oranları ortalaması % 1.2 seviyesindedir.

57 Oblast ve Kray içerisinde en büyük azınlığı oluşturanların toplamlarının oranı, % 4.23 düzeyindedir. Oblast ve Kraylarda azınlığın en yüksek orana çıktığı yer Magadan Oblastıdır. Bu bölgede en büyük azınlık grubunu oluşturan Ukraynalıların oranı % 15.44 düzeyindedir. Bünyesinde en kalabalık azınlık barındıran ikinci Oblast Astrahan'dır. Burada Kazakların genel nüfusa oranı % 12.7 düzeyindedir. Oblast ve Kraylarda yaşayan Ukraynalıların % 53'ü ve

Belarusların % 64'ünün ana dili Rusçadır. Bu oran Tataristan dışında yaşayan Tatarlar bakımından % 24 düzeyindedir.

Rusya genelinde Almanlar, Yahudiler ve Ermenilerin dağılımı diaspora karakteri taşımaktadır. Özellikle Yahudilerin durumu ilginçtir. Rusya'da bulunan Yahudilerin hepsi Rusça konuşmakta ve büyük bölümü Uzakdoğu'daki Yahudi Oblastı harici yerlerde yaşamaktadır.

57 Oblast ve Krayın 39'unda en büyük azınlık grubunu Ukraynalılar, 2'sinde Belaruslar, 8'inde Tatarlar, 3'ünde Almanlar oluşturmaktadır. Çuvaş, Mordvin, Kazak, Buryat ve Karaçaylar ise birer bölgede en büyük azınlık grubudurlar.

Netice olarak Oblast ve Kraylar için şunu söyleyebiliriz: Hem Ukraynalılar, Belaruslar ve Almanlar gibi sayıları nispeten yüksek olan azınlıklar, hem de Tatar, Çuvaş, Mordvin, Buryat ve Karaçaylar sayıları düşük olan azınlıklar dağınık halde yaşamaktadırlar. Diaspora tipi yaşam biçimi, azınlıkların kolektif hareket etmelerini önleyen en önemli faktördür.

Bununla birlikte 21 Özerk Cumhuriyet ve 10 Okrugun durumu bu bakımdan farklılık göstermektedir. Özerk Cumhuriyetlere adını veren azınlıklar, oblastlardan farklı olarak Söz konusu bölgelerde topluca yaşamaktadırlar.

21 Özerk Cumhuriyet'in sadece 7'sinde yerel devlete kendi adını veren haklar çoğunluktur. Bu nitelik taşıyan Özerk Cumhuriyetler şunlardır: Çeçenistan, Çuvaşistan, Dağıstan (Avar, Dargin, Kumuk, Lezgin ve Lakların toplamı nüfusun % 73'ünü oluşturmakta), İnguşetya, Kabardin-Balkarya, Kuzey Osetya ve Tuva. (Sakwa, 2002: 210).

Öte yandan, 21 Özerk Cumhuriyet'in 8'inde Ruslar çoğunlukta bulunmaktadır: Adıgey, Buryat, Altay, Karalia, Hakasya, Komi, Mordovia, ve Udmurtya. Geriye kalan Cumhuriyetlerde (Kalmuk, Karaçay-Çerkez, Mari, Yakutistan ve Tataristan) hiç bir grup çoğunluk oluşturmamaktadır.

Bir başka dikkat çeken husus da şudur: Rusya içerisinde Yakutların, Tuvaların, Kabardinlerin, Balkarların % 90'dan fazlası kendi Cumhuriyetleri sınırları içerisinde yaşamaktadır. Buna karşılık istisnai bir durum olarak Tatarların üçte ikisi, Merdunlar, Çuvaşlar ve Marilerin de yaklaşık yarısı kendi Özerk Cumhuriyetleri dışında hayatlarını sürdürmektedir. (Sakwa, 2002: 212)

Özerk Cumhuriyetlerin herbirinde yaşayan azınlıklar, Cumhuriyete adını veren etnik unsurun dil veya din bağlantısını kural olarak kabul ederler. Kendilerini, özerk Cumhuriyetin kimliğiyle tanımlarlar. Eğer özerk bölgede yaşayan azınlığın dini İslam ise, dil farklılığı önemini kaybeder.

Benzer hususlar Hıristiyanlar için de doğrudur. Karelin Otonom Cumhuriyeti'nde, Vespser, Ural dil grubu mensubu ve Ortodoks olduğu için Karelinlerle ortak hareket ederler. Dilleri Ural kökenli olan Finlilerle iş birliği yapmazlar, çünkü Finlilerin mezhebi farklıdır. Finliler, Ortodoks değil, Lutheryandır.

Kafkasya bölgesinde Gürcistan ve Azerbaycan ile komşu olan Özerk Cumhuriyetler Dağıstan, Çeçenistan, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez, İnguşetya'nın nüfusları toplamı 3.39 milyon civarındadır. Bu rakam Rusya nüfusunun % 2.3'üne tekabül etmektedir.

3. Azınlıkların Temel Sorunları ve Moskova Yönetiminin Azınlık Politikası

Günümüzde Rusya sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların ülke genelinde ve yoğun buldukları yerlerde heterojen karakter taşıyan yerleşimleri büyük ölçüde tarihsel gelişmelerin mirasıdır. Azınlıkların kollektif hareket edemeyecek şekilde dağınık halde bulunmasının temelinde, öncelikle Çarlık Rusyası zamanında uygulanan resmi politikalar rol oynamaktadır. Rus Hükûmranlığını ülke genelinde tesis etmek amacıyla Çarlık Rusyası döneminde başlatılan göç hareketleri, 20. yüzyılda da devam etmiştir. Ural dağlarının doğusunda bulunan Ruslar, Moskova yönetimi tarafından doğuda ikamete zolanmış; Sibiryaya bölgesine yerleşmeleri teşvik edilmiştir. Stalin'in uygulamaları bu politikadan sapmamış, tam aksine takviye etmiştir. Buna rağmen Uralların doğusu insan unsuru bakımından günümüzde bile Rusya'nın en tenha coğrafyasıdır. Ülke topraklarının dörtte üçü Ural dağlarının doğusunda yer almasına karşılık, nüfusun ancak onda biri bu bölgede yaşamaktadır.

Rusya'da etnik karmaşıklığın bir başka nedeni de sanayileşme ve ekonomik kalkınma nedeniyle yaşanan gönüllü ve zorunlu göçlerdir. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Rusya'da sanayileşme temelinde St. Petersburg, Kemerovo (Sibiryaya), Orsk (Ural dağlarının güneyi) ve Krasnodar (Kuzey Kafkasya) arasında kalan topraklarda kaydedilmiştir. Sanayileşmeye paralel olarak başka yerlerden bu bölgelere gönüllü göçler olmuştur. Ülkedeki demografik yerleşim Söz konusu gelişmelerden etkilenmiştir. Rusya'nın 140 milyonluk nüfusunun % 80'i günümüzde bu coğrafyada yaşamaktadır. Buralara göç kimi kez özellikle ağır sanayinin bir devlet politikası olduğu dönemlerde, yönetim tarafından zorunlu tutulmuştur. Benzer bir gelişme tarımsal üretim amacıyla yaşanmıştır. Uralların batısında yaşayan Ruslar, Bakır Topraklar adı verilen proje çerçevesinde kitleler hâlinde Orta Asya'nın kuzeyine (Kazakistan) yerleştirilmiştir.

Siyasi sebeplerle yaşanan kitlesel sürgünler de etnik karmaşıklığın bir başka nedenidir. II. Dünya Savaşı yıllarında Kafkas halkları, Almanlarla iş birliği yapma suçlaması veya etnik arındırma gibi siyasi projeler nedeniyle yaşadıkları topraklardan çıkarılmış, yüzbinlercesi kitleler hâlinde Orta Asya ve Sibiryaya sürülmüştür. Kırım Tatarları, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Karaçaylar, Ahıskalılar gibi Kafkas halkları, anayurtlarından binlerce kilometre uzaklarda yaşamaya mahkum edilmiştir. (Danspeckgruber, 2001: 23)

Bu durum öyle bir hâl almıştır ki, 1980'li yıllara gelindiğinde kendi bölgeleri dışında yaşayan halkların sayısı 60 milyonu aşmıştır. Tüm bu faktörler nedeniyle Rusya'da etnik azınlıkların durumu dünyanın diğer ülkelerindeki

örneklere benzemektedir. Zaten Rus terminolojisinde Batılı anlamda “ulusal azınlık” kavramı da bulunmamaktadır. (Yazkova, 2006: 274)

Rusya’da günümüzde azınlıklarla merkezi yönetim arasındaki anlaşmazlık temelde egemenlik sorunundan kaynaklanmaktadır. Toprakları üzerinde yaşayanların taleplerine duyarlı olan Özerk Cumhuriyetler, kendi coğrafyalarında daha geniş özgürlük ve yetkilerinin genişletilmesini istemektedirler. Bu yöndeki talepler doğal kaynaklar üzerinde tasarruftan, ayrılma hakkının varlığını anayasaya koyma ve hatta bağımsızlık ilanına kadar uzanabilmektedir. Bununla birlikte bu yöndeki taleplerin Rusya’dan ayrılma ile sonuçlanması mümkün gözükmemektedir.

Sibirya’da Yakutistan Özerk Cumhuriyeti’nde her ne kadar Yakutlar (Saka) nüfusun üçte birini oluşturmakta ise de, yönetime hâkimdirler. Yakutlar, ekonomik self determinasyon istemektedirler. Başta elmas ve altın olmak üzere, Yakutistan’ın zengin doğal kaynaklarının bölgenin imarı ve zenginliği için kullanılması için çaba göstermektedirler. Rusya ile bölge yönetimi arasında zaman zaman tırmanan gerilimin bağımsızlık gibi siyasi boyutu bulunmamaktadır.

Rusya’ya 1944 yılında dâhil olan Tuva Cumhuriyetini diğerlerinden ayıran en önemli unsur, yerel anayasada federasyondan çekilme hakkının bulunmuş olmasıdır. (Yazkova, 2006: 275). Böyle bir hakkın varlığına rağmen pratiğe aktarma şansı bulunmamaktadır. Zira, Özerk Cumhuriyet nüfusunun üçte ikisini Ruslar oluşturmaktadır.

Volga-Ural bölgesinde Tataristan, Başkurdistan, Mari-el, Çuvaşistan, Kalmık ve Udmurt Özerk Cumhuriyetlerini içeren coğrafya 16. yüzyıldan beri Rusya toprakları içerisinde. Etnik yapısı karışık olmasına karşılık Volga-Ural bölgesi Rusya’nın en sakin yerlerinin başında gelmektedir. Burada bulunan halkların ve Özerk Cumhuriyetlerin muhtemel bağımsızlık yanlısı eğilimlerini sınırlandıran unsur, coğrafi bakımdan Rusya içerisinde sıkışıp kalmaları, dış dünya ile sınırlarının bulunmamasıdır.

Bu bölgedeki Cumhuriyetlerden Tataristan, merkezî yönetim ile anlaşmazlık içerisinde. 1990 yılında egemenliğini ilan eden Tataristan, ardından kendi Cumhurbaşkanı seçmiştir. Tataristan’da yurtseverlik ve milliyetçilik duygularının temelinde din bulunmaktadır. Ülkede “Tataristan Tatarlarıdır” görüşü genel kabul görmektedir. Bununla birlikte Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşayanların % 43’ünü Ruslar oluşturmaktadır. Bu durum nedeniyle yerel yönetim tüm etnik grupların kabul ettiği politikalara ağırlık vermektedir. Tataristan, hem Rus milliyetçileri, hem komünistler hem de kilise tarafından ayrılıkçılıkla suçlanmaktadır. Buna karşılık yerel yönetim, bağımsızlık yerine egemenlik alanını güçlendirmeyi ve Rusya ile özel statü anlaşması yapmayı arzu etmektedir. Buna karşılık Moskova yönetimi daha merkezîyetçi bir düzenleme yapmak suretiyle özerk bölgelerin yetkilerini sınırlandırma çabasıdır.

Rusya'nın en büyük sorun yaşadığı coğrafya Kafkasya bölgesidir. Moskova, Kafkasya'da bulunan 7 Özerk Cumhuriyet ve 3 özerk bölgenin egemenlik ve ardından bağımsızlık ilan etmelerinden kaygı duymaktadır. Bununla birlikte bölgenin etnik yapısındaki karmaşa kolektif hareket etme imkânını sınırlandırmaktadır.

Öte yandan, Özerk Cumhuriyetlerin kendi aralarındaki ihtilaflarda Moskova yönetimi tarafından kullanılmaktadır. Bölgede bulunan Özerk bölge ve Cumhuriyetlerin kendi aralarında ve Moskova yönetimi ile anlaşmazlıkları sınırların zorla değiştirilmesi, 1944 sürgünü, bölgeye dışarıdan yabancı getirilip yerleştirilmesi gibi çetrefil sorunlardır.

Çeçenistan sorunu bu bağlamda hem Rusya'nın bölge ile ilişkilerini hem de bölgedeki halkları doğrudan etkileyen niteliği ile dikkat çekmektedir. Son 10 yıl içerisinde, Çeçen Savaşı'nın da etkisiyle Kafkasya'dan Rusya içlerine 1 milyonun üzerinde göç olmuştur. Bölgeden ayrılanların başında Ruslar gelmektedir. Ruslar, ülkenin daha sakin yerlerinde yaşamayı seçmektedirler. Ancak ayrılanlar sadece Ruslarla sınırlı değildir. Çeçenler de savaş nedeniyle bölgeden kitlesel olarak göçmüş, bir kısmı komşu Cumhuriyetlere, bir kısmı Rusya içlerine yerleşmiştir.

Kafkasya'da aynı zamanda Özerk Cumhuriyetlerin kendi aralarında anlaşmazlıklar vardır. 1992 yılında İnguşetya ile Kuzey Osatya arasında patlak veren savaş arazi anlaşmazlığından kaynaklanmıştır. SSCB döneminde İnguş, Oset ve Cossakların ortak başkenti olarak kabul edilen Vladikafkas üzerinde hâkimiyet mücadelesinden kaynaklanan çatışmalarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş, 65 bin kişi bölgeden göçmüştür.

Öte yandan, sürgün halkların geri dönüşü kararı da Kafkasya'ya istikrar getirmemiştir. 1991 yılında Rusya Federasyonu Yüksek Otoritesi Kafkasya'dan sürülen halkların anavatanlarına geri dönmelerini öngören bir karar almıştır. Ancak bu kararın uygulamaya aktarılması bölgede yaşayan halkların birbiriyle çelişen iddiaları ve sınır anlaşmazlıkları nedeniyle mümkün olamamıştır.

Kafkasya'daki bazı Özerk Cumhuriyetlerin iç yapısı oldukça karmaşıktır. Örneğin. 2.1 milyon nüfusa sahip Dağıstan'da 30 etnik grup yaşamaktadır. Bunların % 17'si Çeçen kökenli Akkinsler, % 27'sini Avarlar, % 15'ini, Darginlar, % 11'ini Lezginler, % 5'ini Laklar, % 13'ünü Kumuklar, % 1.5'ini Nogaylar oluşturmaktadır.

Kafkasya'da yaşayan Slav halklar ise Ruslar ve Rus Kazaklarından (Cossacks) oluşmaktadır. Ruslar, gerilim nedeniyle bölgeden ayrılmayı tercih ederlerken Rus kazakları bölgenin eskiden beri anavatanları olduğu iddiasındadır. (Yazkova, 2006: 279)

Azınlıkların sahip oldukları hak ve özgürlükler Rusya anayasasında, ceza kanununda ve Rusya'nın taraf olduğu beynelmilel sözleşmelerde açık biçimde ortaya konulmuştur. 12 Aralık 1993 tarihli Rusya Anayasasına göre devletin

temel görevi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden eşit oranda yararlanmasını sağlamaktır. Vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasında etnik köken, dil, din/mezhep ayrımı yapılması yasaktır. (Russian Constitution; madde 19)

Rusya Ceza Yasası'nda ise insanlar ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine yönelik ihlaller suç olarak tanımlanmaktadır. (Russian Criminal Code, m. 136).

Yasal hak ve özgürlüklere rağmen azınlıkların temel haklardan yararlanması ve haklarının korunması yaptırım kararı ile desteklenmemektedir. Uygulamada hem gayriresmi olarak, hem de resmi düzeyde Rus olmayanlara karşı ayrımcılık yapılmaktadır. (2000 Amnesty International Report)

Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi'ne ilişkin Rusya Federasyonu resmi raporunda ülkede yaşayan tüm halkların etnik ve ulusal aidiyetine bakılmaksızın hukuk önünde eşit olduğu görüşü ifade edilmektedir. Ancak uygulamada bunu görmek mümkün değildir. Son yıllarda Rusya'da milliyetçiler ve dazlaklar tarafından yabancılara ve ulusal azınlıklara yönelik şiddet eylemlerinde artış gözlemlenmektedir. Resmi ve gayriresmi olarak Kafkas kökenlilere, çingenele ve Yahudilere karşı ayrımcılık yapılmakta ve bu uygulama çoğu kez "teröre karşı savaş", "yolsuzlukla mücadele" ve "uyuşturucu ile mücadele" adı altında meşrulaştırılmaktadır.

Azınlıklara karşı ayrımcılık geniş ölçüde Rus milliyetçiliğinden destek bulmaktadır. Ünlü Rus jeopolitikçi Aleksander Dugin, "Rusya'nın tek çıkış yolunun imparatorluk statüsü" olduğu görüşünü dile getirirken, Komünist Parti Lideri Gennady Zyuganov, "ya eski SSCB toprakları üzerinde yeniden denetim kuracağız, ya da sömürge olacağız" şeklinde görüş belirtmektedir. Kilise ise Ortodoksluk dışındaki Hristiyan mezheplere ve diğer dinlere karşı tavır almakta ve aşırı milliyetçi hareketleri desteklemektedir.

SONUÇ

SSCB'nin ardılı olan Rusya Federasyonu sınırları içerisinde günümüzde yaklaşık 30 milyon azınlık yaşamaktadır. Azınlıkların ülke genelinde dağılımı oldukça karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Rusya'da günümüzde 120'den fazla etnik grup yaşamakta ve 100'den fazla dil konuşulmaktadır.

Rusya idari sisteminde azınlıkların adı ile anılan Özerk Cumhuriyetlerin büyük çoğunluğunda bile Cumhuriyet'e adını veren halklar azınlıkta kalmaktadır. Ülkede Rusların ardından nüfus bakımından en kalabalık grubu oluşturan Tatarların oranı % 3.83 ve Ukraynalıların oranı % 2,83 mertebesindedir. Diğer azınlıkların genel nüfus içerisindeki oranları çok daha düşük düzeydedir. Üstelik bunlar bir coğrafyada yoğunlaşmış ve çoğunluk oluşturmuş konumda değildirler.

Rusya'da azınlıkların ülke genelinde parçalı yerleşimi, bir yandan Çarlık Rusyası ve SSCB döneminde sürdürülen Rusların ülke geneline yayılması projesi, öte yandan ağır sanayi ve ekonomik kalkınmadan kaynaklanan göçler ve ayrıca yönetimin siyasi sebeplerle uygulamaya aktardığı kitlesel sürgünlerden kaynaklanmaktadır.

Rusya'da azınlıkların adıyla anılan Özerk Cumhuriyetin sadece 7'sinde yerel devlete kendi adını veren haklar çoğunluktur. 8 Özerk Cumhuriyet'te Ruslar çoğunluk oluştururken, geriye kalan 6 Özerk Cumhuriyet'te nüfusun etnik bileşimi karmaşık görünüm taşımaktadır.

Genel çerçeve içerisinde özetlemek gerekirse günümüzde Rusya sınırları içerisinde yaşayan azınlıklar dört ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilk grubu Ruslarla din/mezhep birliği bulunan Hıristiyan –Ortodoks azınlıklar ve ayrılıkçı emel taşımayan azınlıklar (Şamanlar, Budistler vs.) oluşturmaktadır.

İkinci grupta, kendi coğrafi bölgelerinde sayısal olarak azınlıkta kalanlar yahut coğrafi bakımdan etraflarının Ruslarla kuşatılmış olanlar yer almaktadır. Üçüncü grupta zaman zaman bağımsızlık taleplerini dile getiren ve Rusya ile çatışma yaşayan Kafkas halkları yer alırken, dördüncü grubu eski Sovyet Cumhuriyetleri kökenli olup da Rusya içinde yaşayanlar (diaspora azınlıkları) oluşturmaktadır.

EK I

Rusya'da Yaşayan Halklar (2002)

Kaynak: Norway-Centre for Russian Studies <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/etnisk.exe?total>.

Etnik Gruplar	2002 Nüfusu	Nüfusa % oranı
TOPLAM	145166731	100 %
Ruslar	115889107	79,83 %
Tatarlar	5554601	3,83 %
Ukraynalılar	2942961	2,03 %
Başkırlar	1673389	1,15 %
Çuvaşlar	1637094	1,13 %
Çeçenler	1360253	0,94 %
Ermeniler	1130491	0,78 %
Mordvinler	843350	0,58 %
Avarlar	814473	0,56 %

Belaruslar	807970	0,56 %
Kazaklar	653962	0,45 %
Udmurtlar	636906	0,44 %
Azeriler	621840	0,43 %
Marian	604298	0,42 %
Almanlar	597212	0,41 %
Kabartaylar	519958	0,36 %
Osetinler	514875	0,35 %
Darginlar	510156	0,35 %
Buryatinler	445175	0,31 %
Yakutlar	443852	0,31 %
Kumuklar	422409	0,29 %
İnguşlar	413016	0,28 %
Lezginler	411535	0,28 %
Komiler	293406	0,20 %
Tuvianlar	243442	0,17 %
Yahudiler	229938	0,16 %
Gruzianlar	197934	0,14 %
Karaçaylar	192182	0,13 %
Çingeneler	182766	0,13 %
Kalmuklar	173996	0,12 %
Moldovlar	172330	0,12 %
Laksianlar	156545	0,11 %
Koreliler	148556	0,10 %
Tabasarainler	131785	0,09 %
Adıgeler	128528	0,09 %
Komiler	125235	0,09 %
Özbekler	122916	0,08 %

Tacikler	120136	0,08 %
Balkarlar	108426	0,07 %
Rumlar	97827	0,07 %
Karelyanlar	93344	0,06 %
Türkler	92415	0,06 %
Nogaylar	90666	0,06 %
Hakaslar	75622	0,05 %
Polonyalılar	73001	0,05 %
Altaylar	67239	0,05 %
Çerkezler	60517	0,04 %
Litvanyalılar	45569	0,03 %
Othenler	42980	0,03 %
Nenetler	41302	0,03 %
Abazinler	37942	0,03 %
Evenkler	35527	0,02 %
Finler	34050	0,02 %
Türkmenler	33053	0,02 %
Bulgarlar	31965	0,02 %
Kırgızlar	31808	0,02 %
Rututskiler	29929	0,02 %
Hanlar	28678	0,02 %
Letonyalılar	28520	0,02 %
Agulinler	28297	0,02 %
Estonyalılar	28113	0,02 %
Evenler	19071	0,01 %
Cukkiler	15767	0,01 %
Şorianlar	13975	0,01 %
Asurlular	13649	0,01 %

Gagavuzlar	12210	0,01 %
Nanaylar	12160	0,01 %
Mansiler	11432	0,01 %
Abazyalılar	11366	0,01 %
Taşakuryanlar	10366	0,01 %
Koryaklar	8743	0,01 %
Vespianlar	8240	0,01 %
Dolganlar	7261	0,01 %
Nivkiler	5162	0,00 %
Selkuplar	4249	0,00 %
Kırım Tatarları	4131	0,00 %
İtelmenler	3180	0,00 %
Ulçiler	2913	0,00 %
Tatiler	2303	0,00 %
Samiler	1991	0,00 %
Eskimolar	1750	0,00 %
Udegetler	1657	0,00 %
Yukagiriler	1509	0,00 %
Ketiler	1494	0,00 %
Çuvantiler	1087	0,00 %
Tofalar	837	0,00 %
Nanasaniler	834	0,00 %
Uruçiler	686	0,00 %
Negidaltskiler	567	0,00 %
Aleutiler	540	0,00 %
Orokiler	346	0,00 %
İzhorlar	314	0,00 %
Entsiler	237	0,00 %

KAYNAKÇA

Ataöv, T., (1987), “Azınlıklar Üstüne Bazı Düşünceler”, **SBF Dergisi**, Cilt: XLII, Ocak-Aralık 1987, s. 49-68.

Danspeckgruber, W., “Minorities in the Former Soviet Union: Some Fundamental Legal and Political Issues”, <http://wwics.si.edu/ees/special/2001/mdansp.pdf/>.

Islamic Human Right Commission, (2004), “The Russian Federation and Muslim Minorities”, **Briefing**, <http://www.ihr.org>.

Keeling, D. J., (2007), “Putin’s Reality is Russia’s Geography”, <http://www.terralingua.org/Definitions/DMinority.html/>

Kurubaş, E., (2004), **Asimilasyondan Tanınmaya (Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı)**, Asil Yayınları, Ankara.

Norway Center for Russian Studies, (2002), <http://www.nupi.no/cgi-win/Russland/etnisk.exe?total/>

Oran, B., (2003), **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınları, Ankara.

Remington, T. F., (2001), **Politics in Russia**, London: Longman.

Russian Constitution, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm/>

Russian Criminal Code, <http://www.russian-criminal-code.com//>

Sakwa, R., (2002), **Russian Politics and Society**, London: Routledge.

Williams, C., (2005) “Empirical Data on the Issue of Ethnic Minorities in Russia”, **Working Paper**, Centro de Estudios Internacionales y de Educacion para la Globalizacion, Universidad del Cama, Beunos Aires, Argentina, <http://www.cema.edu.ar/ceieg/>

Yazkova, A. A., (2006), “Russia and Its Minorities”, **Innovation**, Vol. 19, No: ¾, s. 273-282.

WEB

<http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1095&context=csd>.

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html/>.

<http://web.amnesty.org/report2006/rus-summary-eng/>.

<http://web.amnesty.org/report2005/rus-summary-eng/>.

